

ZAKONODAVSTVO I PRAKSA

UDK 343.53:336.741.1; 343.9.024:336.7

Prihvaćeno: 24.10.2016.

Miroslav Đorđević*

PRANJE NOVCA U SRPSKOM KRIVIČNOM PRAVU

Apstrakt: Predmet rada je razmatranje krivičnog dela pranja novca u našem krivičnom zakonodavstvu. Posebno se ukazuje na zakonsku koncepciju krivičnog dela pranja novca i konzistentnost datih rešenja u okviru postavljene koncepcije. Određena pažnja je posvećena i ranijem obliku ovog krivičnog dela u našem pravu, imajući u vidu da je to ređe tema radova u domaćoj stručnoj literaturi. Potom, detaljno je predstavljeno krivično delo pranja novca kakvo je danas propisano u čl. 231 KZ Srbije, uz uzimanje u obzir različitih shvatanja i tumačenja pojedinih njegovih segmenata. Posebno se ukazuje na problematiku sticaja pranja novca sa predikatnim krivičnim delom, takođe detaljnije se razmatra i problematika kažnjavanja nehatnog učinioaca. U radu se daju i određeni predlozi *de lege ferenda* za poboljšanje inkriminacije i efikasnu praksu.

Ključne reči: pranje novca, predikatno krivično delo, sticaj, nehatni učinilac.

1. UVODNE NAPOMENE

Inkriminisanje pranja novca predstavlja međunarodnu obavezu onih zemalja koje su ratifikovale određene međunarodne konvencije koje se odnose na borbu protiv ove vrste kriminaliteta. Pranje novca je novo krivično delo kako u uporednom, tako i u domaćem krivičnom zakonodavstvu. Ono je isprva bilo propisano u našem sporednom krivičnom zakonodavstvu, a potom je opravdano ova inkriminacija premeštena u naše osnovno krivično zakonodavstvo.

Svrha propisivanja pranja novca kao krivičnog dela jeste suzbijanje reintegracije imovine stečene kriminalom u legalne privredne i finansijske tokove. Zemljama potpisnicama relevantnih međunarodnih dokumenata, koji nameću obavezu implementacije ovog krivičnog dela u unutrašnji pravni sistem, nije ostavljen suviše širok prostor za izbor modaliteta inkriminisanja pranja novca.

Osnovni postulati ovog krivičnog dela jesu da je učinilac u trenutku preduzimanja radnje izvršenja, odnosno u trenutku prijema imovine koja se „pere“, imao znanje o njenom kriminalnom poreklu, kao i da je delovao u određenoj nameri prilikom preduzimanja delatnosti kod kojih se ta namera zahteva.

* Autor je doktorand na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu, advokat@zrlocal.net

U radu će se razmatrati krivično delo pranja novca kako je regulisano u domaćem krivičnom zakonodavstvu, uz ukazivanje na problematične i diskutabilne momente i moguće puteve za rešavanje spornih pitanja.

Kao najvažnija sporna pitanja pojavljuju se odnos krivičnog dela pranja novca izvršenog radnjama sticanja i držanja imovine od strane učinioca predikatnog krivičnog dela i samog tog prethodnog krivičnog dela, te i dogmatskoppravna utemeljenost i kriminalnopolitička opravdanost kažnjavanja nehatnog učinioca uopšte i, posebno u odnosu na učinioca koji bi postupao sa eventualnim umišljajem. Ovim pitanjima će biti posvećeno više pažnje, uz odgovarajuće analize, argumentaciju i predlaganje mogućih rešenja. Takođe, u radu se analiziraju i tumače i sva ostala pitanja koja su regulisana ovom inkriminacijom.

2. RANIJI OBLIK KRIVIČNOG DELA PRANJA NOVCA U NAŠEM PRAVU

Krivično delo pranja novca je uvedeno u naš pravni sistem u sklopu izvršavanja međunarodnih obaveza koje je naša zemlja preuzela potvrđenim međunarodnim ugovorima. Prvobitno je ono bilo propisano u našem sporednom krivičnom zakonodavstvu, saveznim Zakonom o sprečavanju pranja novca iz 2001. godine¹ koji je u svom čl. 27 propisao ovo krivično delo. Doduše, ono nije nosilo taj naziv (odnosno nije imalo nikakav naziv), ali je iz njegove sadržine jasno da se radi o inkriminisanju pranja novca.

Formulacija ovog propisa bila je unekoliko konfuzna i moglo bi se reći loša u nomotehničkom smislu. Krivično delo pranja novca, po navedenom zakonu, imalo je po jedan osnovni i teži oblik, te jedan privilegovani oblik sa elementima nehata. Osnovni oblik (st. 1) se mogao ostvariti preduzimanjem jedne od dve alternativno propisane radnje izvršenja. To su: – polaganje novca (gotovog novca, efektivnog stranog novca ili drugih finansijskih sredstava) stečenog obavljanjem nezakonite delatnosti (siva ekonomija, trgovina oružjem, drogom, psihotropnim supstancama i dr.) na račune kod banaka i drugih finansijskih organizacija i institucija, i – uključivanje na drugi način tog novca u legalne finansijske tokove radi obavljanja dozvoljene privredne i finansijske delatnosti (svrha), a u oba slučaja sa znanjem da je novac pribavljen krivičnim delom. Pored toga, reč je o blanketnom krivičnom delu, jer je bilo propisano da radnja izvršenja mora biti preduzeta protivno odredbama tog zakona. U pogledu krivice u obzir je dolazio samo direktni umišljaj. Po izričitoj zakonskoj odredbi ovo krivično delo se moglo izvršiti samo na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije. Kvalifikovani oblik (st. 2) je postojao ukoliko je iznos „položenog novca iz st. 1“ prelazio 1.000.000 dinara. Za osnovni oblik je bila zaprećena kazna zatvora od šest meseci do pet godina, a za teži oblik od jedne do osam godina zatvora. Privilegovani, odnosno nehatni oblik (st. 3) vrši učinilac osnovnog ili težeg oblika koji je mogao i bio dužan da zna da je novac pribavljen krivičnim delom. Bez obzira na specifičnu formulaciju, ovde se radi o nesvesnom nehata i to je donja gra-

1 Zakon o sprečavanju pranja novca – savezni ZSPN, *Službeni list SRJ*, br. 53/2001, koji je stupio na snagu 6. oktobra 2001. godine, a primenjivao se od 1. jula 2002. godine.

nica krivice kod ovog krivičnog dela.² Za privilegovani oblik je bila propisana kazna zatvora do tri godine.

Izvršilac ovog krivičnog dela moglo je biti svako lice, a posebno je bilo propisano (st. 4) da za učinjeni osnovni, teži ili privilegovani oblik odgovara i odgovorno lice u pravnom licu, ako je znalo, odnosno moglo i bilo dužno da zna da je novac pribavljen krivičnim delom. Oblik krivice odgovornog lica u pravnom licu mogao je biti kako umišljaj, tako i nehat, u zavisnosti od izvršenog krivičnog dela. Propisana je bila ista kazna kao i za učinjeno krivično delo. Naposletku, bilo je propisano i obavezno oduzimanje novca, odnosno dobiti (st. 5).

Iako detaljnija analiza ovog krivičnog dela prevazilazi okvire našeg članka, ukažećemo na glavna problematična mesta.

Najpre, kao objekt radnje osnovnog oblika krivičnog dela pojavljuje se novac čiji je ilegalni karakter nejasno određen. Kod opisa predviđenih radnji izvršenja se navodi da je objekt radnje novac koji je stečen obavljanjem nezakonite delatnosti (uz navođenje *exempli causa* koje nezakonite delatnosti naročito dolaze u obzir), dok se nakon toga eksplicitno zahteva da kod učinioca postoji znanje da je taj novac pribavljen krivičnim delom. Jasno je da obavljanje neke nezakonite delatnosti, samo po sebi, ne mora značiti i činjenje krivičnog dela. Data zakonska formulacija, uzeta celovito, značila bi da kao objekt radnje dolazi u obzir samo novac koji je pribavljen nezakonitom delatnošću koja istovremeno predstavlja i krivično delo. Time bi krug prethodnih krivičnih dela bio ograničen, ali je problem u tome što pojam nezakonite delatnosti nije određen (povreda *lex certa*). Navođenje, primera radi, tipičnih nezakonitih delatnosti, kao npr. siva ekonomija, ne pomaže (odvojeno je pitanje što sintagma „siva ekonomija“ nema pravno definisano značenje i žargonske je prirode). Bila je bolja formulacija koja uopšte ne sadrži deo koji se odnosi na zahtev da je novac stečen obavljanjem nezakonite delatnosti. Ili, ako se želelo ograničenje kriminalne zone putem izbora mogućih krivičnih dela od kojih potiče novac, onda je trebalo određeno navesti ta krivična dela. Kako se svi ostali oblici inkriminacije iz čl. 27 saveznog ZSPN grade na formulaciji njegovog osnovnog oblika, to navedeni problem zahvata celo krivično delo.

Zatim, kod težeg oblika (st. 2) nije bilo jasno da li se on odnosi na obe alternativne radnje izvršenja. Naime, jezičkim tumačenjem bi sledilo da teži oblik postoji samo u odnosu na prvu propisanu radnju izvršenja (“Ako iznos položenog novca iz st. 1 ... prelazi 1.000.000 dinara“). Međutim, ciljnim tumačenjem dolazimo do zaključka da teži oblik treba da postoji i u vezi sa drugom propisanom radnjom izvršenja, jer predmet ove inkriminacije je pranje kriminalnog novca, koje postoji i kada je preduzeta druga radnja izvršenja. U prilog ciljnog tumačenja ide i opšti karakter druge radnje izvršenja (svojevrсна generalna klauzula), što upućuje na kriminalizaciju neodređenog broja konkretnih oblika pranja novca uz uslov ispunjavanja zakonskih kriterijuma inkriminacije (*argumentum rerum natura*). Ali, ako bi se usvojilo ciljno tumačenje otvara se novi problem, naime koliko se takvim tumačenjem povređuje načelo zakonitosti u krivičnom pravu (posebno *lex stricta*). U datoj

2 Upor. Z. Stojanović, O. Perić /2009/: *Krivično pravo. Posebni deo*, Beograd, 13. izdanje, str. 178.

zakonskoj formulaciji kvalifikovanog oblika ovog krivičnog dela reč „položenog“ je nepotrebna, jer bi bez nje ova odredba bila potpuno jasna.

Konačno, zakon je predvideo obaveznu primenu mere bezbednosti oduzimanja predmeta u odnosu na objekt radnje ovog krivičnog dela. Međutim, i u tom pogledu je zakonodavac nedosledan. Jer, propisano je obavezno oduzimanje novca, odnosno dobiti iako se svi oblici ove inkriminacije odnose samo na novac, a pojam dobiti se prvi put pominje tek u st. 5. Naravno da je izraz „dobit“ ovde suvišan.

Bilo je predviđeno da krivičnopravne odredbe sadržane u čl. 27 saveznog ZSPN važe do stupanja na snagu Krivičnog zakonika Srbije³, kada bi kontinuitet ove inkriminacije nastavile krivičnopravne odredbe iz čl. 231 tog zakonika pod nazivom „pranje novca“. Međutim, nije se tako desilo. Savezni ZSPN je u celosti prestao da važi pre nego što je KZ stupio na snagu. Time je došlo do diskontinuiteta inkriminacije krivičnog dela pranja novca u našem pravnom sistemu.⁴ Nedugo potom, pranje novca je iznova inkriminisano, ali u izmenjenom obliku i sada u okviru našeg osnovnog krivičnog zakonodavstva.

3. PRANJE NOVCA U KRIVIČNOM ZAKONIKU SRBIJE

Krivično delo pranja novca je propisano u čl. 231 KZ na način koji je u najvećoj meri usklađen sa odgovarajućim potvrđenim međunarodnim ugovorima i drugim relevantnim dokumentima. Razlikuje se od svog istorijskog prethodnika iz saveznog ZSPN naročito po tome što je šire postavljeno u pogledu predviđenih radnji izvršenja, tako da u sebi obuhvata i kriminalnu zonu ranijeg krivičnog dela. Razlika je i u nomotehnici, odnosno u samom načinu na koji je propisano ovo krivično delo u KZ. Umesto naglaska na konstruisanju pravnih apstrakcija pod koje bi se podvodile činjenice konkretno preduzetih delatnosti, što je inače karakteristika posebnog dela našeg krivičnog materijalnog prava, krivično delo iz čl. 231 KZ je propisano više kazuističkim metodom nabiranja radnji izvršenja kojima se ono ostvaruje.

Po svojoj prirodi krivično delo pranja novca predstavlja svojevrstan oblik krivičnog dela prikrivanja (čl. 221 KZ).⁵ Otuda sticaj ovih krivičnih dela nije moguć, odnosno pranje novca se nalazi u prividnom sticaju sa krivičnim delom prikrivanja

3 Krivični zakonik – KZ, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014.

4 KZ Srbije u Glavi Trideset šest – prelazne i završne odredbe, sadrži čl. 431, st. 2 koji glasi: „Danom stupanja na snagu ovog zakonika prestaju da važe krivičnopravne odredbe sadržane u: ... – članu 27 Zakona o sprečavanju pranja novca (“Službeni list SRJ”, broj 53/01)“. KZ Srbije je stupio na snagu 1. januara 2006. godine. Međutim, već 10. decembra 2005. godine stupio je na snagu Zakon o sprečavanju pranja novca, *Službeni glasnik RS*, br. 107/2005, čiji čl. 40 u prelaznim i završnim odredbama glasi: „Danom stupanja na snagu ovog zakona prestaje da važi Zakon o sprečavanju pranja novca (“Službeni list SRJ”, broj 53/01)“. Dakle, ovom odredbom Zakona o sprečavanju pranja novca iz 2005. godine je u celini stavljen van snage savezni ZSPN tj. i njegove krivičnopravne odredbe iz čl. 27 (umesto da budu izuzete od stavljanja van snage), pre nego što je stupio na snagu KZ Srbije sa svojom citiranom odredbom čl. 431, st. 2 koja je tek trebala da stavi van snage ovu krivičnopravnu odredbu. U pitanju je gruba omaška srpskog zakonodavca.

5 Lj. Lazarević /2006/: *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije*, Beograd, str. 629.

po odnosu specijaliteta.⁶ Krivično delo pranja novca, međutim, predstavlja nešto značajno više od prikrivanja kriminalne imovine. Jer, po svom zaštitnom objektu ovo krivično delo je postavljeno kao zaštita celog privrednog sistema i njegovih segmenata, istovremeno štiteći međunarodni ekonomski prostor i finansijski sistem od zloupotrebe radi integracije kriminalne imovine. Zbog toga se pranje novca u jednom širem smislu može smatrati i međunarodnim krivičnim delom.⁷

3.1. Zaštitni objekt krivičnog dela pranja novca

Krivično delo pranja novca je, sada kao deo našeg osnovnog krivičnog zakonodavstva, svrstano u grupu krivičnih dela iz glave dvadeset druge KZ (krivična dela protiv privrede). Takvo grupisanje govori i o zakonskom shvatanju suštine i primarne svrhe ovog krivičnog dela, preko njegovog grupnog zaštitnog objekta. To je zaštita privrednog sistema i njegovog funkcionisanja. Štiti se tržišna privreda, odnosno slobodno tržište i poverenje u privredni sistem u celini i instituti tog sistema.⁸ S obzirom da je pranje novca relativno novo krivično delo (ne samo u srpskom krivičnoppravnom sistemu, već i uopšte), nema opšteprihvaćenih stavova o njegovom pojedinačnom zaštitnom objektu. Ima mišljenja da se u okviru zaštite privrednog i finansijskog sistema, ovim krivičnim delom štiti pravo na ravnopravne uslove poslovanja onih privrednih subjekata koji legalno posluju, a čije pravo bi moglo biti ugroženo ili povređeno poslovanjem zahvaljujući imovini koja potiče od krivičnog dela. Po drugim mišljenjima, objekt zaštite u slučaju pranja novca je dobro koje je povređeno činjenjem prethodnog krivičnog dela iz kojeg potiče imovina koja se pere. Isto tako, pažnju zaslužuju i mišljenja da se ovim krivičnim delom štiti funkcionisanje krivičnog pravosuđa, slično kao što je to kod krivičnog dela prikrivanja (čl. 221 KZ), u odnosu na krivično delo pomoći učiniocu posle izvršenog krivičnog dela (čl. 333 KZ)⁹. Ova različita shvatanja o zaštitnom objektu krivičnog dela pranja novca rezultirala su i njegovim svrstavanjem u različite grupe krivičnih dela u uporednom krivičnom zakonodavstvu (npr. u nemačkom KZ pranje novca je sistematizovano u grupu krivičnih dela sa nazivom pomaganje učiniocu krivičnog dela i prikrivanje, dok je u austrijskom KZ isto krivično delo svrstano u grupu dela protiv imovine).¹⁰ Nema sumnje da je zaštitni objekt krivičnog dela pranja novca višestruk i da obuhvata više navedenih različitih dobara i vrednosti. Od konkretne situacije zavisi koji će od više pojedinačnih zaštitnih objekata imati prevagu. Ipak, načelno dominira zaštitni objekt koji se odnosi na privredni sistem i njegove segmente,

6 N. Delić /2006/: Krivično delo pranja novca – međunarodni okviri i pozitivnopravna regulativa, u: *Primena međunarodnog krivičnog prava od strane međunarodnih i domaćih sudova. Tematski međunarodni naučni skup* (S. Nogo, ur.), Beograd, str. 350.

7 Pojedini autori određuju pranje novca kao međunarodno privredno krivično delo u širem smislu, doduše uz napomenu da se radi o novom pojmu koji još nije opšteprihvaćen. V. Jakulin /2015/: Pranje novca u aktima Evropske unije i Saveta Evrope, *Strani pravni život*, № 2, str. 11–12.

8 Z. Stojanović /2016/: *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd, 5. izdanje, str. 698.

9 Z. Stojanović: *ibid.*, str. 691.

10 Shvatanja o zaštitnom objektu i rešenja u uporednom pravu navedena prema N. Lukić /2016/: Pranje novca – uporednopravni pristup, u: *Identitetski preobražaj Srbije. Prilozi projektu 2015 – kolektivna monografija* (R. Vasić, M. Polojac, ur.), Beograd, str. 216–217.

jer se pranje novca vrši pre svega u pogledu sredstava velike vrednosti ostvarenih teškim krivičnim delima i organizovanim kriminalitetom. Takva sredstva se peru zloupotrebom privrednog i finansijskog sistema i njega najviše vređaju. Osim toga, pranje novca je po svom poreklu međunarodno krivično delo nastalo radi zaštite jedinstvenog (povezanog) međunarodnog privrednog prostora i finansijskog sistema. Otuda je opravdano rešenje našeg zakonodavca kojim pranje novca svrstava u grupu krivičnih dela protiv privrede. Dodaćemo i još jedan načelni zaštitni objekt ovog krivičnog dela. Naime, važna svrha propisivanja krivičnog dela pranja novca je i oduzimanje imovine kriminalnog porekla. Ovim krivičnim delom se, stoga, pruža zaštita principu da niko ne može zadržati imovinsku korist pribavljenu krivičnim delom (čl. 91 KZ) i principu pravičnosti, odnosno i pravnom sistemu u celini.

3.2. Objekt radnje krivičnog dela pranja novca

Objekt radnje krivičnog dela pranja novca jeste imovina koja potiče od vršenja krivičnog dela. Pojam imovine ovde treba tumačiti u skladu sa relevantnim međunarodnim izvorima, unutrašnjim propisima i jurisprudencijom. Strazburška konvencija¹¹ u svojim interpretativnim odredbama široko određuje ovaj pojam kao imovinu svakog opisa (*property of any description*), bilo da je materijalna, nematerijalna, pokretna ili nepokretna, uključujući i pravna dokumenta ili instrumente kojima se dokazuje pravo ili interes na takvoj imovini (čl. 1, tač. b). Značajan je i deo odredbe čl. 112, st. 36 KZ, gde se u vezi sa pojmom imovinske koristi izričito propisuje da se pod imovinom smatra i prihod ili druga korist ostvarena, neposredno ili posredno, iz krivičnog dela, kao i dobro u koje je ona pretvorena ili sa kojim je pomešana. Kao objekt radnje posebno se apostrofiraju i novac. Za shvatanje pojma imovine, u smislu krivičnog dela iz čl. 231 KZ, od značaja su i odredbe Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma¹² koji u ovaj pojam, pored stvari, uključuje i prava, kao i hartije od vrednosti i druge isprave u bilo kom obliku kojima se utvrđuje pravo svojine i druga prava (čl. 3, tač. 1). Na ovom mestu se posebno navodi i novac kao deo imovine, a zatim se pojam novca precizira kao domaći i strani gotov novac, sredstva na dinarskim i deviznim računima i druga sredstva plaćanja (čl. 3, tač. 2). Pojam novca je direktno određen u čl. 112, st. 23 KZ kao metalni, papirni ili novac izrađen od drugog materijala, koji je na osnovu zakona u opticaju u Srbiji ili u stranoj državi. Prema iznetom, pojam imovine u smislu krivičnog dela pranja novca treba shvatiti ekstenzivno, odnosno u najširem smislu.¹³ Zakonsko određenje objekta radnje izvršenja koje pored imovine posebno navodi i novac, iako nema sumnje da pojam imovine svakako obuhvata i novac, nije neopravdano. Ovo zbog toga što će se kod krivičnog dela pranja novca, po prirodi stvari, kao objekt radnje najčešće

11 *Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*, Strasbourg, 8.XI. 1990; Vid. i Zakon o potvrđivanju Konvencije o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom, *Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 7/2002 i *Službeni list SCG – Međunarodni ugovori*, br. 18/2005.

12 Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma – ZSPNFT, *Službeni glasnik RS*, br. 20/2009, 72/2009, 91/2010 i 139/2014.

13 Tako Z. Stojanović /2016/: *op. cit.*, str. 724.

javljati upravo novac koji potiče od krivičnog dela, odnosno stvari i prava koja su tim novcem pribavljena.¹⁴ Zato je iz praktičnih razloga korisno pored imovine, odnosno u okviru ovog pojma posebno navesti i novac kao objekt radnje izvršenja.¹⁵

3.3. Zakonski oblici krivičnog dela pranja novca

Krivično delo pranja novca, kako je propisano u čl. 231 KZ, ima nekoliko oblika. To su po jedan osnovni, teži i najteži oblik, kao i privilegovani oblik sa elementima nehata.

3.3.1. Osnovni oblik

Osnovni oblik (st. 1) se vrši preduzimanjem neke od alternativno propisanih radnji izvršenja koje se mogu podeliti u tri grupe. Prvu grupu radnji čini konverzija ili prenos imovine, sa znanjem da ta imovina potiče od krivičnog dela, u nameri da se prikrije ili lažno prikaže nezakonito poreklo imovine. Drugu grupu čini prikriivanje ili lažno prikazivanje činjenica o imovini sa znanjem da ta imovina potiče od krivičnog dela. U trećoj grupi su sticanje, držanje ili korišćenje imovine sa znanjem, u trenutku prijema, da ta imovina potiče od krivičnog dela.¹⁶

Pod konverzijom, u smislu krivičnog dela pranja novca, treba podrazumevati pretvaranje jednog pravnog stanja, odnosno pravne realnosti u drugu u potpunosti ili delimično. To će najčešće biti zamena novca, odnosno njegovo pretvaranje iz jedne valute u drugu, ali se može odnositi i na druga prenosiva prava.¹⁷ Prenos imovine se odnosi na prenos prava svojine sa jednog fizičkog ili pravnog lica na drugo. To se može činiti na različite načine kao što su prodajom, poklonom, asignacijom i tsl., a kada je reč o novcu do njegovog prenosa najčešće dolazi raznim oblicima gotovinskog ili bezgotovinskog plaćanja.¹⁸ Prikriivanje činjenica o imovini znači nesaopštavanje relevantnih činjenica i okolnosti koje se odnose na imovinu, iako su poznate učiniocu. Lažno prikazivanje tih činjenica se, pak, odnosi na da-

14 N. Delić: *op. cit.*, str. 347.

15 Lazarević pogrešno smatra da se krivičnim delom pranja novca pruža zaštita novcu kao merilu vrednosti i sredstvu plaćanja, isto kako se to čini krivičnim delima koja se odnose na falsifikovanje novca i upotrebu takvog novca. Iz tog shvatanja dalje proizlazi zaključak da je lažni novac (pod kojim ovde u širem smislu podrazumevamo i preinačeni pravi novac na njegovu veću nominalnu vrednost) objekt radnje krivičnog dela pranja novca. Međutim, novac je objekt radnje kod krivičnog dela pranja novca u smislu da se vršenjem tog krivičnog dela prikriiva ili lažno prikazuje nezakonito (kriminalno) poreklo pravog novca, a ne u smislu da se lažan novac stavlja u opticaj odnosno pravi ili pribavlja u toj nameri. Dakle, jedino je pravi novac objekt radnje krivičnog dela pranja novca, samo što je taj pravi novac pribavljen kriminalom. Vid. Lj. Lazarević: *op. cit.*, str. 628.

16 Navedene tri grupe radnji izvršenja formiraju isti broj oblika pranja novca koji u potpunosti odgovaraju radnjama koje su predviđene u čl. 6, st. 1, tač. a, b i c Strazburške konvencije, kao i u čl. 2, st. 1 ZSPNFT. Z. Stojanović /2016/: *op. cit.*, str. 723.

17 N. Delić: *op. cit.*, str. 345. Ima mišljenja da konverzija u smislu ovog krivičnog dela predstavlja pretvaranje jednog nepunovažnog pravnog posla u punovažni, uz zadržavanje istih ili sličnih ekonomskih efekata koji bi se postigli prvobitnim pravnim poslom. Vid. Z. Stojanović, O. Perić: *op. cit.*, str. 175.

18 N. Delić: *op. cit.*, str. 345.

vanje neistinitih podataka o tim činjenicama i okolnostima. Najčešće su u pitanju činjenice o poreklu imovine, načinu, mestu sticanja i tsl. koje pribavljaju nadležni subjekti.¹⁹ Pojmove sticanje, držanje i pribavljanje imovine treba shvatiti u smislu kako su određeni u građanskom pravu.

Conditio sine qua non da bi jedna imovina mogla biti objekt krivičnog dela pranja novca jeste da potiče od krivičnog dela. Imovina ne može poticati od nekog drugog kažnjivog dela tj. privrednog prestupa ili prekršaja, iako bi i takva imovina bila protivzakonito stečena.²⁰ U pogledu vrste i težine relevantnog krivičnog dela iz kojeg bi potekla ta imovina, međunarodni izvori predviđaju samo njihov obavezni minimalni korpus. Zbog toga države članice u svojim unutrašnjim zakonodavstvima mogu propisati strože uslove od predviđenih (*argumentum a minori ad maius*). Srpski zakonodavac se opredelio za rešenje po kojem krivično delo čijim se izvršenjem došlo do imovine koja je predmet krivičnog dela pranja novca može biti bilo koje krivično delo.²¹ Ovakvo rešenje ima svoje dobre i loše strane. Kao dobru stranu ovog rešenja možemo oceniti to što se njime dosledno sprovodi ideja suzbijanja pranja novca i u potpunosti implementiraju preporuke međunarodnih dokumenata za što širim obuhvatom prethodnih krivičnih dela. Takođe, ovo rešenje je praktičnije jer olakšava teret dokazivanja koji je na javnom tužiocu i olakšava obaveze krivičnog suda. Naime, lakše je dokazati i utvrditi postojanje prethodnog krivičnog dela iz kojeg je potekla imovina koja se pere ukoliko nadležni organ postupka nije ograničen određenim krugom tih dela i vezan utvrđivanjem njihovih specifičnih elemenata. Međutim, postoje i slabosti ovakvog rešenja. Naime, zbog dejstva načela legaliteta oficijelnog krivičnog gonjenja krivično pravosuđe može biti opterećeno vođenjem krivičnih postupaka zbog većeg broja dela pranja novca u pogledu kriminalne imovine male vrednosti i ostvarene bagatelnim prethodnim kriminalitetom. Zbog toga bi bilo opravdano da se u pogledu objekta radnje *de lege ferenda* predvidi određeni donji iznos novca, odnosno vrednosti kriminalne imovine ispod kojeg ne bi postojalo krivično delo pranja novca (*de minimis non curat praetor*). Time bi posredno došlo do faktičkog ograničenja kruga predikatnih krivičnih dela.

Značajno je pitanje na koji način sud utvrđuje da objekt radnje potiče od krivičnog dela. Situacija je jasna kada postoji ranija pravnosnažna sudska odluka kojom je utvrđeno izvršenje prethodnog dela ili kada se istovremeno sa pranjem novca vodi krivični postupak i za prethodno krivično delo iz kojeg je potekla imovina koja se pere. U literaturi nije sporno da u pogledu prethodnog dela ne mora postojati pravnosnažna osuda ili rešenje kojim se učinioocu izriče neka druga krivična sankcija, štaviše krivični postupak ne mora biti ni pokrenut, niti učinilac tog dela mora biti poznat. Smatra se da se ta činjenica ne razlikuje od ostalih relevantnih činjenica, te se utvrđuje u krivičnom postupku zajedno sa ostalim bitnim činjeni-

19 Lj. Lazarević: *op. cit.*, str. 628.

20 Ovo nesumnjivo proizlazi ne samo iz jezičkog tumačenja st. 1 ("sa znanjem da ta imovina potiče od krivičnog dela"), već i st. 3 ("sa imovinom koju je sâm pribavio izvršenjem krivičnog dela"), odnosno da je reč o imovini koja je generisana krivičnim delom direktno proizlazi iz jezičkog tumačenja st. 5 i 6 ("novac ili imovina predstavljaju prihod ostvaren krivičnim delom").

21 Z. Stojanović /2016/: *op. cit.*, str. 724.

cama, slično kao kod krivičnog dela prikrivanja.²² Međutim, ipak pažnju zaslužuje pitanje sa kakvim kvalitetom i u kom obimu se utvrđuje prethodno krivično delo i, sledstveno, da je imovina potekla od tog dela. Kada u pogledu prethodnog krivičnog dela nije doneta sudska odluka kojom se učinilac oglašava krivim, ne može se govoriti o utvrđenom krivičnom delu u objektivno-subjektivnom smislu (čl. 14, st. 1 KZ). Zbog toga pojam krivičnog dela u datom zakonskom uslovu treba shvatiti u smislu objektivnog krivičnog neprava. U krivičnom postupku koji se vodi za pranje novca se ne utvrđuje nijedan element subjektivnog bića prethodnog krivičnog dela, bilo da je u pitanju krivica ili subjektivni elementi zakonskog opisa dela. Utvrđuju se samo objektivna obeležja bića, odnosno radnja i drugi objektivni elementi već kako su propisani u zakonu. U svakom slučaju, predikatno delo mora biti identifikovano i utvrđeno (dokazano)²³, ali samo sa internim dejstvom (za potrebe) u konkretnom sudskom krivičnom predmetu. To je utvrđenje činjeničnog, a ne pravnog pitanja. Ipak, ne može se negirati da ono donekle ima i značaj pravnog pitanja²⁴, pošto se radi o donošenju sudskog zaključka da je izvršeno (prethodno) krivično delo i iz toga, dalje, sud izvodi zaključak o kriminalnom karakteru neke imovine. Oba zaključaka, po svom kvalitetu, pripadaju svetu normativnih fenomena. Zbog toga se povodom utvrđivanja zakonskog uslova da imovina potiče od krivičnog dela može postaviti pitanje ne povređuje li se time pretpostavka nevinosti i dokazno načelo *in dubio pro reo*, naročito u pogledu učinioaca koji je optužen za pranje imovine koju je sâm pribavio krivičnim delom. Teret dokazivanja je na javnom tužiocu. Posmatrano rešenje posredno tangira i pitanje povrede načela zakonitosti u krivičnom pravu (doduše, daleko manje nego što je to slučaj sa utvrđivanjem imovine proistekle iz krivičnog dela na osnovu zakonske pretpostavke o kriminalnom poreklu imovine iz čl. 3, tač. 2 ZOIPKD²⁵).

Krivično delo pranja novca je svršeno dovršenjem neke od preduzetih alternativnih radnji izvršenja (ili više njih istovremeno). Za postojanje dela nije potrebno utvrđivati nastupanje neke određene posledice, jer ona nije ni predviđena u zakonu. Zbog toga pranje novca pripada kategoriji formalnih tj. delatnosnih krivičnih dela.

Pored činjenjem, krivično delo pranja novca u pogledu određenih radnji, izuzetno može biti izvršeno i nečinjenjem. Radilo bi se o nepravom krivičnom delu nečinjenja (*delicta commissiva per omissionem*). Iako je ovo delo zakonom određeno kao činjenje, moguće je ostvariti ga i nečinjenjem i to u formi propuštanja dužnosti da se čini (čl. 15, st. 2 KZ). S obzirom da dužnost da se čini nije kod nepravih kri-

22 Z. Stojanović /2016/: *ibid*.

23 U sudskoj praksi se smatra da javni tužilac mora u optužnici navesti da konkretna imovina potiče od vršenja kakvog krivičnog dela i pružiti dokaze za tu tvrdnju. Za osuđujuću presudu je neophodno da sud utvrdi koja su krivična dela učinjena, pa iz njih potiče imovina koja je objekt radnje krivičnog dela pranja novca. Vid. Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, Kž1 4118/2013 od 30. septembra 2013. godine i rešenje Apelacionog suda u Kragujevcu, Kž1 1825/2014 od 17. marta 2015. godine.

24 U tom smislu ono podseća na prethodno (prejudicijelno) pitanje iz čl. 17 Zakonika o krivičnom postupku – ZKP, *Službeni glasnik RS*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014.

25 Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela – ZOIPKD, *Službeni glasnik RS*, br. 32/2013.

vičnih dela nečinjenja opšta, to ni delo pranja novca ne može po modelu nepravog nečinjenja izvršiti svako lice (*delicta propria*). Izvršilac može biti samo lice koje se nalazi u garantnoj poziciji, odnosno koje garantuje da će posledica izostati.²⁶ Tako advokat prilikom vršenja određenih poslova sprovodi radnje i mere za sprečavanje i otkrivanje pranja novca, npr. kada pomaže u ostvarivanju kupoprodaje nepokretnosti za stranku (čl. 5 i 46 ZSPNFT). Ako pri tome utvrdi da, u vezi sa licem ili transakcijom, postoje osnovi sumnje da se radi o pranju novca dužan je da o tome obavesti Upravu za sprečavanje pranja novca (čl. 48 ZSPNFT). Dakle, advokat je garant da kupoprodajnim ugovorom koji on sastavlja za stranku neće biti izvršeno pranje novca. Ukoliko, pak, advokat ipak sastavi takav ugovor, znajući za nameru kupca da kupovinom nepokretnosti prikrije činjenicu da novac za isplatu cene potiče od krivičnog dela, može odgovarati za pranje novca kao saizvršilac.

Na subjektivnom planu se zahteva umišljaj kao oblik krivice učinioca. U obzir dolazi samo direktni umišljaj, jer zakon izričito zahteva kod svih grupa radnji izvršenja da su preduzete sa znanjem da imovina potiče od krivičnog dela. Naime, „znanje“ podrazumeva vrlo visok stepen svesti kod učinioca i predodređuje postojanje direktnog umišljaja.²⁷ Tu specifičnost postoji jedino u pogledu radnji sticanja, držanja ili korišćenja, utoliko što se kod tih radnji traži da znanje o kriminalnom poreklu imovine postoji već u trenutku njenog prijema. U ostalim slučajevima, to znanje mora postojati u vreme preduzimanja radnje izvršenja. Iako umišljaj, po opštim pravilima, treba da obuhvati i znanje za neku okolnost²⁸, dodatni zahtev da navedeno znanje postoji je u ovom slučaju opravdan. *Ratio legis* treba videti u suženju kriminalne zone na subjektivnom planu. Pranje novca je krivično delo samo ako je kod učinioca koji preduzima radnju izvršenja postojala određena izvesnost o kriminalnoj prirodi imovine, a ne obična svest o toj okolnosti. Specifičnost postoji i u pogledu prve grupe radnji tj. kada se vrši konverzija ili prenos imovine, jer se uz znanje o njenom kriminalnom poreklu zahteva da učinilac deluje i u nameri da se prikrije ili lažno prikaže nezakonito poreklo imovine.²⁹ Za osnovni oblik je propisana kazna zatvora od šest meseci do pet godina i novčana kazna.

3.3.2. Teži i najteži oblik

Teži oblik (st. 2) postoji ako iznos novca ili imovine iz st. 1 prelazi milion i petsto hiljada dinara. Radi se o kvalifikatornoj okolnosti koja dopunjuje biće osnovnog oblika krivičnog dela i koja, sledstveno, mora biti obuhvaćena umišljajem učinioca.

26 I. Vuković /2013/: *Krivična dela nepravog nečinjenja*, Beograd, str. 125–126. Iako krivično delo pranja novca nema posledicu u normativnom, odnosno krivičnopravnom smislu, za konstrukciju vršenja pranja novca kao krivičnog dela nepravog nečinjenja od velikog značaja je okolnost na koju ukazuje Vuković – da garantna dužnost sprečavanja posledice, izuzetno, podrazumeva i sprečavanje posledice u širem smislu. Vid. I. Vuković: *ibid.*, str. 126, fn. 89.

27 Z. Stojanović, O. Perić: *op. cit.*, str. 176.

28 Z. Stojanović /2016/: *op. cit.*, str. 724; Lj. Lazarević: *op. cit.*, str. 88.

29 Lukić smatra da KZ zahteva postojanje namere da se prikrije ili lažno prikaže nezakonito poreklo imovine i kod radnji lažnog prikazivanja i prikriivanja činjenica u vezi sa imovinom. Takav stav nije utemeljen jer namera nije zakonom propisana u pogledu ovih radnji izvršenja, niti bi se uopšte mogla i zamisliti, pošto bi se sadržina radnje i namera poklopili kod obe ove radnje. Vid. N. Lukić /2016/: *op. cit.*, str. 222 i 223.

Za teži oblik je propisana kazna zatvora od jedne do deset godina i novčana kazna. Najteži oblik (st. 4) postojaće kada je osnovni ili teži oblik ovog krivičnog dela izvršen u grupi. U inicijalnoj verziji KZ nije postojao ovaj oblik, već ga je dodao ZID KZ iz 2009. godine³⁰. Pojam grupe se tumači u smislu interpretativnih odredbi čl. 112, st. 22 KZ. Za najteži oblik je zaprećena kazna zatvora od dve do dvanaest godina i novčana kazna.

3.3.3. Privilegovani (nehatni) oblik

Privilegovani oblik (st. 5) postoji kada neko učini osnovni ili teži oblik dela, a mogao je i bio dužan da zna da novac ili imovina predstavljaju prihod ostvaren krivičnim delom. Ovde se radi o specifičnoj zakonodavnoj tehnici kada zakonodavac predviđa izvestan oblik krivice samo u pogledu jednog obeležja krivičnog dela, ali s obzirom da je ono od suštinskog značaja, taj oblik krivice određuje čitavo krivično delo. Delo iz st. 5 se smatra privilegovanim jer je zaprećeno blažom kaznom (zatvor do tri godine), a po obliku krivice u pitanju je nehatno krivično delo.³¹ Nehat je, naime, izričito propisan samo u pogledu jedne okolnosti – znanja da novac ili imovina predstavljaju prihod ostvaren krivičnim delom. U obzir dolazi samo nesvesni nehat, jer bi zbog prirode ovog krivičnog dela svest o kriminalnom poreklu imovine značila umišljaj.³² U skladu sa čl. 26 KZ, subjektivni uslov nesvesnog nehata – mogućnost znanja i objektivni uslov – dužnost učinioca da znâ, predviđeni su kumulativno. Nehatni oblik krivičnog dela pranja novca nije uobičajen u uporednom krivičnom zakonodavstvu, a u literaturi mu se upućuju određeni prigovori. Najpre, smatra se da dodatno komplikuje dokazivanje znanja o kriminalnom poreklu imovine, a zatim i da suviše proširuje kriminalnu zonu, jer potencijalna krivična odgovornost učesnika u svakodnevnim transakcijama opterećuje pravni saobraćaj. Za razliku od ovih, relativno nespornih prigovora, pažnju zaslužuje primedba da se ovim oblikom neopravdano povlašćuje učinilac koji postupa sa eventualnim umišljajem u odnosu na onog koji nije uopšte imao znanje o kriminalnom poreklu određene imovine.³³ Radi se o kriminalnopolitičkom, a ne o *de lege lata* prigovoru, jer se njime problematizuje opravdanost nekažnjavanja učinioca koji je postupao sa eventualnim umi-

30 Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika – ZID KZ iz 2009. godine, *Službeni glasnik RS*, br. 72/2009, stupio je na snagu 11. septembra 2009. godine.

31 Ovo je slučaj nehatnog delatnosnog (formalnog) krivičnog dela. Nehatna krivična dela, inače, po svojoj prirodi podrazumevaju nastupanje posledice. Štaviše, određeni nemaran odnos učinioca prema posledici je i razlog njihovog postojanja u krivičnom zakonodavstvu. Otuda su nehatna delatnosna krivična dela ekstremno retka i atipična, ali ne i nemoguća. Tako Z. Stojanović /2015/: *Krivično pravo. Opšti deo*, Beograd, str. 170.

32 Z. Stojanović /2016/: *op. cit.*, str. 725. Stojanović ovde taj oblik imenuje kao „privilegovani oblik sa elementima nehata“.

33 Za uporednopravni pogled i navedene prigovore vid. N. Lukić /2014/: *Suzbijanje organizovanog kriminaliteta. Komparativni pristup*, Beograd, str. 133; Ne bi trebalo biti sporno da sadašnja inkriminacija pranja novca iz čl. 231 KZ ne obuhvata kažnjavanje lica koje bi postupalo sa eventualnim umišljajem. U tom smislu Vuković opravdano upozorava da tumačenja krivičnopravne norme van načela zakonitosti ne ostvaruju nikakve pravne posledice na planu primene prava. Vid. I. Vuković /2008/: Materijalno dovršenje krivičnog dela, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, № 2, str. 142.

šljajem, u odnosu na kažnjavanje nehatnog učinioca. Zaista, nije logično da jedna inkriminacija obuhvati kriminalnu zonu u maksimalnom rasponu krivice, ali samo po spoljnim granicama tog raspona, dok unutar njega ostaje prazna.³⁴ Ako se pođe od suštine inkriminacije pranja novca – da se kažnjava onaj ko integriše u legalni sistem imovinu za koju zna da je pribavljena krivičnim delom, onda izlaz iz rečene nelogičnosti verovatno treba tražiti na planu dekriminalizacije *de lege ferenda* nehatnog pranja novca. Ovaj predlog je sasvim na tragu primedbe da se oblikom iz st. 5 neopravdano proširuje kriminalna zona. Štaviše, kažnjavanje nehatnog učinioca unekoliko rasplinjuje zakonodavni motiv inkriminacije osnovnog oblika.³⁵ Kriminalizacija nehatnog pranja novca, inače, nije ni neophodna u našem krivičnom zakonodavstvu. Odustajanjem od oblika iz st. 5 ne bi nastala nikakva praznina u zaštiti koju pruža ovo krivično delo, jer se imovinska korist koja je pribavljena dokazanim ili sudskom odlukom utvrđenim predikatim krivičnim delom obavezno oduzima (čl. 91, st. 1 i 2 KZ). Ako, pak, postoji samo sumnja u pogledu kriminalnog porekla neke imovine, onda stoji na raspolaganju primena ZOIPKD.³⁶ Naposljetku, inkriminisanje nehatnog pranja novca nije obavezno po relevantnim međunarodnim dokumentima, već je prepušteno slobodnoj oceni i izboru zemalja potpisnica.³⁷

3.4. *Izvršilac krivičnog dela pranja novca, mera bezbednosti i kažnjavanje za pokušaj*

Izvršilac krivičnog dela pranja novca može biti svako lice. Relevantni međunarodni dokumenti dozvoljavaju mogućnost da države članice isključe kažnjavanje za pranje novca lica koje je izvršilo predikatno krivično delo³⁸, što bi značilo da podrazumevaju kažnjavanje ovih lica za dela pranja novca (*argumentum a contrario*). U našem krivičnom pravu, sve do donošenja ZID KZ iz 2009. godine, nije bilo moguće da za pranje novca krivično odgovara izvršilac dela iz kojeg je imovina potekla

34 Drugim rečima, kažnjava se samo direktni umišljaj i nesvesni nehat, ali ne i eventualni umišljaj i svesni nehat.

35 Ovde svoju punu praktičnu potvrdu dobija Stojanovićevo načelno upozorenje da su nehatna delatnosna krivična dela uglavnom kriminalnopolitički neopravdana. Z. Stojanović /2015/: *op. cit.*, str. 171.

36 Pravni mehanizmi oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela po ZOIPKD su, inače, dovoljno već kontroverzni, sporni i izloženi kritikama, pa nema potrebe da se dati prigovori praktično udvajaju kriminalizovanjem i nehatnog pranja novca.

37 Vid. Strazburška konvencija čl. 6, st. 3, tač. a i Varšavska konvencija čl. 9, st. 3, tač. a i b (*Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism*, Warsaw, 16.V.2005, koju je Srbija ratifikovala 2009. godine. Vid. Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma, *Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori*, br. 19/2009.

38 Vid. npr. čl. 6, st. 2, tač. b Strazburške konvencije i čl. 9, st. 2, tač. b Varšavske konvencije. Slično i čl. 6, st. 2, tač. e Palermo konvencije (*United Nations Convention Against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto*, Palermo, 12–15.XII.2000, koju je Srbija ratifikovala 2001. godine. Vid. Zakon o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunskih protokola, *Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 6/2001), s tim što upućuje na osnovna načela domaćeg zakonodavstva.

jer se uzimalo da tada postoji prividan sticaj krivičnih dela (pranje novca bi bilo naknadno nekažnjivo delo u odnosu na predikatno delo, slično kao kod krivičnog dela prikrivanja).³⁹ Sada je izričito propisano (st. 3) da će se učinilac osnovnog ili težeg oblika krivičnog dela pranja novca učinjenog sa imovinom koju je sâm pribavio izvršenjem krivičnog dela kazniti kaznom propisanom za delo koje je učinio. U tom slučaju, dakle, zakon izričito propisuje da će postojati sticaj krivičnog dela pranja novca sa prethodnim krivičnim delom iz kojeg je imovina potekla. *Ratio legis* ovog proširenja kriminalne zone je u tome što ponašanje koje je inkriminisano kao pranje novca ispoljava iste negativne posledice po zaštitni objekt nezavisno od toga da li je izvršilac predikatnog dela isto ili drugo lice. Štetne posledice zbog preduzete delatnosti pranja novca nisu isključene izvršenim prethodnim krivičnim delom samo zato što je potonju radnju izvršenja pranja novca preduzelo isto lice koje je izvršilo i prethodno delo. Na drugoj strani, u literaturi se problematizuje opravdanost kažnjavanja učinioca prethodnog dela i za pranje novca ako je ovo preduzeto radnjama izvršenja koje se sastoje u sticanju ili držanju date imovine. Dilema je u tome da li je opravdano dvostruko kažnjavanje za istu radnju (sticanje), s obzirom da samim izvršenjem prethodnog krivičnog dela učinilac dolazi u posed određene imovine.⁴⁰ Rečenu dilemu treba sagledati, po našem mišljenju, iz ugla zakonodavnog motiva inkriminacije ovog oblika pranja novca, odnosno domašaja navedene inkriminacije. Pre uvođenja tog oblika tj. pre ZID KZ iz 2009. godine, nije bilo sporno da objekt radnje mora biti imovina koja potiče iz prethodnog dela koje je izvršilo neko drugo lice⁴¹, a potom učinilac preduzima odvojenu radnju sticanja ili držanja ove imovine i time vrši delo pranja novca. Kažnjavanje za pranje novca, u toj situaciji (preduzimanje odvojene radnje izvršenja), ima nesumnjivo kriminalnopolitičko opravdanje. U tom pogledu ZID KZ iz 2009. godine, kvalitativno, nije doneo nikakvu promenu. Promena se sastoji samo u tome što se krug izvršilaca ovog oblika proširuje i na učinioca prethodnog krivičnog dela. Ovim putem dolazimo do zaključka da je zakonodavac, u stvari, propisao kažnjavanje učinioca predikatnog krivičnog dela i za pranje novca samo u slučaju kada je ovaj preduzeo samostalnu radnju sticanja ili držanja imovine tj. kada je ostvaren realni sticaj pranja novca sa prethodnim krivičnim delom koje je sâm izvršio. Ako se, pak, istom radnjom ostvaruje biće predikatnog dela i ovog oblika pranja novca, sticaj neće postojati (to bi bio prividan idealni sticaj po osnovu konsumpcije). Mišljenja smo, dakle, da težište ovde nije na kažnjavanju za istu radnju, već na tome što se učinilac kažnjava za svako krivično delo koje je ostvario svojom radnjom, odnosno preduzetom delatnošću. Kada prethodno krivično delo i pranje novca imaju svoj samostalni kriminalni identitet i suštinu, samo tada je opravdano posebno sankcionisanje. U tom slučaju, učiniocu se odmerava jedinstvena kazna za krivična dela u sticaju, pri čemu se uzimaju u obzir sve okolnosti slučaja. Pored toga, u pogledu osnovnog oblika krivičnog dela pranja novca (st. 1), dolazi u obzir i primena instituta dela malog značaja iz čl. 18 KZ. Kao važan argument u prilog tezi da je pranje novca koje je učinjeno radnjama sticanja ili držanja imovine od strane izvršioca predikatnog dela kažnjivo samo ako se nalazi u realnom

39 Z. Stojanović /2016/: *op. cit.*, str. 725.

40 N. Lukić /2016/: *op. cit.*, str. 233.

41 Upor. Z. Stojanović /2016/: *op. cit.*, str. 725.

sticaju sa prethodnim delom, ističemo i poseban zakonski uslov za postojanje ovog oblika – da kod učinioca postoji znanje, *u trenutku prijema*, da imovina potiče od krivičnog dela. Posmatrano sa aspekta jezičkog i logičkog tumačenja, apostrofiranje vremenskog uslova u pogledu znanja, može se odnositi samo na učinioca koji preduzima neku naknadnu radnju izvršenja. Isticanje tog posebnog uslova ne bi imalo nikakvog smisla u odnosu na učinioca predikatnog krivičnog dela, onda kada on samim izvršenjem tog dela stiče ili dolazi u posed određene imovine, jer takav učinilac po automatizmu „zna“ da ta imovina potiče od krivičnog dela koje on (najčešće *cum animo lucri faciendo*) čini. Osim toga, u navedenom uslovu se govori o prijemu imovine, što dodatno ukazuje da učinilac tu imovinu nije već stekao, odnosno da nad njom nema posed, nego da to toga tek treba da dođe posebnim aktom.⁴² Tumačenjem koje predlažemo isključena je mogućnost svake varijante idealnog sticaja posmatranog oblika dela pranja novca sa prethodnim krivičnim delom, uključujući i idealni sticaj sa pokušanim prethodnim delom, kada je učinilac oba dela isto lice.

U slučaju da odgovorno lice u pravnom licu učini osnovni, teži ili nehatni oblik krivičnog dela pranja novca, zakon propisuje da će se kazniti kaznom propisanom za delo koje je učinilo ako je znalo, odnosno moglo i bilo dužno da zna da novac ili imovina predstavljaju prihod ostvaren krivičnim delom (st. 6). Pojam odgovornog lica u pravnom licu se shvata u smislu interpretativnih odredbi čl. 112, st. 5 KZ. S obzirom da učinilac krivičnog dela pranja novca može biti svako lice, norma u KZ koja apostrofira kažnjavanje odgovornog lica u pravnom licu i predviđa istu kaznu kao i za bilo kog drugog učinioca, ne bi imala posebnog smisla ukoliko se ne poveže sa određenom odgovornošću samog pravnog lica za takvo delo. Prema Zakonu o odgovornosti pravnih lica za krivična dela⁴³, pravno lice odgovara za krivično delo koje u okviru svojih poslova, odnosno ovlašćenja učini odgovorno lice u nameri da za pravno lice ostvari korist, uključujući i slučaj kada je zbog nepostojanja nadzora ili kontrole od strane odgovornog lica omogućeno izvršenje takvog dela od strane fizičkog lica koje deluje pod nadzorom i kontrolom odgovornog lica (čl. 6, st. 1 i 2). Štaviše, odgovornost pravnog lica se zasniva na krivici odgovornog lica (čl. 7, st. 1). U pogledu oblika krivice odgovornog lica u pravnom licu dolazi u obzir (direktni) umišljaj i (nesvesni) nehat.

Za izvršenje krivičnog dela pranja novca zakon propisuje obavezno oduzimanje novca i imovine (st. 7). Formalnopravno, radi se o meri bezbednosti oduzimanja predmeta (čl. 87 KZ), ali u širem smislu moglo bi se govoriti i o meri oduzimanja imovinske koristi pribavljene prethodnim krivičnim delom (čl. 91 KZ)⁴⁴ ili o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, ukoliko predikatno krivično delo nije utvrđeno pravnosnažnom sudskom odlukom.

42 Moguće je zamisliti realni sticaj krivičnog dela pranja novca ostvarenog radnjama sticanja ili držanja imovine sa predikatnim krivičnim delom, kada je oba dela učinilo isto lice. Takav slučaj bi npr. postojao kad lice A dovede u zabludu, lažnim prikazivanjem činjenica, lice B da ono učini neku vrednu imovinsku donaciju licu C, a potom samo lice A stekne predmet te donacije od lica C.

43 Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela – ZOPL, *Službeni glasnik RS*, br. 97/2008 (stupio na snagu 4. novembra 2008. godine).

44 Tako Z. Stojanović /2016/: *op. cit.*, str. 726.

Smatramo da je pokušaj umišljajnih oblika krivičnog dela pranja novca moguć i kažnjiv po opštim propisima (čl. 30 KZ). Pošto je reč o delatnosnom krivičnom delu, pokušaj pranja novca se svodi na započetu, ali nedovršenu radnju izvršenja.

4. ZAKLJUČAK

Krivično delo pranja novca je nova inkriminacija u našem krivičnom zakonodavstvu, koja je nastala kao direktan rezultat ispunjavanja obaveza naše zemlje po potvrđenim međunarodnim ugovorima.

Sušтина ponašanja koje je propisano kao krivično delo pranja novca jeste u preduzimanju određenih delatnosti učinioa, radi integracije u legalne privredne i finansijske tokove one imovine koja je pribavljena nekim prethodno izvršenim krivičnim delom, pri čemu učinilac zna za kriminalno poreklo te imovine. Spektar radnji kojima se izvršuje ovo krivično delo je širok i svodi se, praktično, na sve oblike delatnosti kojima se može ostvariti uvođenje kriminalne imovine u legalne tokove. Ove delatnosti pokrivaju ne samo dinamiku faktičke translacije kriminalne imovine u legalnu, već i njenu statiku. Tako, one obuhvataju konverziju i prenos ove imovine, prikrivanje i lažno deklarisanje činjenica o imovini, kao i sâmo sticanje, držanje i korišćenje te imovine. Svrha inkriminacije pranja novca je mnogostruka. Uglavnom se smatra da je to zaštita privrednog sistema i njegovih segmenata, pre svega jedinstvenog finansijskog sistema, a značajno mesto zauzimaju i shvatanja da se ovim krivičnim delom pruža zaštita imovini, dobru koje je povređeno prethodnim krivičnim delom, kao i krivičnom pravosuđu. Navedenim ciljevima se može dodati i zaštita principa da niko ne može zadržati imovinsku korist pribavljenu krivičnim delom, kao i zaštita pravnog sistema u celini.

Nema sumnje da je inkriminisanje pranja novca neraskidivo povezano sa izvršenjem prethodnog, tzv. predikatnog krivičnog dela iz kojeg je potekla imovina koja se pere. Tek u vezi sa tim prethodnim krivičnim delom, odnosno imovinom koja je iz njega potekla, krivično delo pranja novca dobija svoj smisao i opravdanje. Zato ovo krivično delo istovremeno predstavlja i produženu krivičnopravnu zaštitu dobra zaštićenog prethodnim delom, ali i samostalnu inkriminaciju sa svojim posebnim, a svakako povezanim zaštitnim objektom(ima). Može se, otuda, tvrditi da se neposredni cilj kriminalizacije pranja novca svodi na suzbijanje korišćenja u širem smislu imovine koja potiče, ili za koju se sumnja da proističe iz krivičnog dela. A, najefikasniji način da se taj cilj postigne jeste oduzimanje takve imovine.

Krivično delo pranja novca, u današnjem srpskom krivičnom pravu, obuhvata široku kriminalnu zonu i u najvećoj meri je kompatibilno sa međunarodnim dokumentima koji propisuju obavezu kažnjavanja pranja novca. Čak je i sâma nomotehnika, koja je korišćena prilikom njegovog propisivanja, dobrim delom preuzeta iz odgovarajućih međunarodnih izvora.

Koncepcija krivičnog dela pranja novca iz čl. 231 KZ se zasniva na ideji da učinilac preduzima neku od propisanih radnji izvršenja (ili više tih radnji istovremeno), a da pri tome pozitivno zna da određena imovina potiče iz nekog prethodnog krivičnog dela. Dosledno toj koncepciji, prevladava mišljenje da je ovo delo mo-

guće učiniti samo sa direktnim umišljajem. Zbog toga propisivanje nehatnog oblika ovog krivičnog dela (st. 5), dovodi do određene napetosti u biću celovite inkriminacije pranja novca. U vezi sa tim se otvara i umesno pitanje kriminalnopolitičke opravdanosti nekažnjavanja lica koje bi postupalo sa eventualnim umišljajem u odnosu na kažnjavanje nehatnog učinioca. S obzirom da propisivanje nehatnog oblika krivičnog dela pranja novca nije neophodno iz ugla zakonodavne svrhe inkriminisanja pranja novca, to je *de lege ferenda* korisno razmotriti mogućnost dekriminalizacije nehatnog oblika u našem krivičnom zakonodavstvu. Obrnuto, ukoliko se želi zadržati sadašnji opseg kriminalne zone, onda je potrebno donekle ublažiti koncepciju o učiniocu koji pozitivno zna da imovina potiče od krivičnog dela i omogućiti kažnjavanje za pranje novca i lica koje ima samo verovatno znanje o ovoj okolnosti. Na taj način bi za pranje novca odgovarao i učinilac koji postupa sa eventualnim umišljajem. Smatramo, ipak, da treba zadržati sadašnju zakonsku koncepciju krivičnog dela pranja novca, jer ona ima nesporno i puno kriminalnopolitičko opravdanje i u celosti je usklađena sa međunarodnim obavezama naše zemlje u pogledu propisivanja pranja novca kao krivičnog dela.

LITERATURA

- Delić N. /2006/: Krivično delo pranja novca – međunarodni okviri i pozitivnopravna regulativa, u: *Primena međunarodnog krivičnog prava od strane međunarodnih i domaćih sudova. Tematski međunarodni naučni skup* (S. Nogo, ur.), Beograd, str. 333–350
- Jakulin V. /2015/: Pranje novca u aktima Evropske unije i Saveta Evrope, *Strani pravni život*, № 2, str. 11–22
- Lazarević Lj. /2006/: *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije*, Beograd
- Lukić N. /2014/: *Suzbijanje organizovanog kriminaliteta. Komparativni pristup*, Beograd
- Lukić N. /2016/: Pranje novca – uporednopravni pristup, u: *Identitetski preobražaj Srbije. Prilozi projektu 2015 – kolektivna monografija* (R. Vasić, M. Polojac, ur.), Beograd, str. 205–225
- Stojanović Z., Perić O. /2009/: *Krivično pravo. Posebni deo*, Beograd, 13. izdanje
- Stojanović Z. /2015/: *Krivično pravo. Opšti deo*, Beograd, 22. izdanje
- Stojanović Z. /2016/: *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd, 5. izdanje
- Vuković I. /2008/: Materijalno dovršenje krivičnog dela, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, № 2, str. 139–160.
- Vuković I. /2013/: *Krivična dela nepravog nečinjenja*, Beograd

UNUTRAŠNJI IZVORI PRAVA

- Zakon o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i dopunskih protokola, *Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 6/2001)
- Zakon o sprečavanju pranja novca, *Službeni list SRJ*, br. 53/2001
- Zakon o potvrđivanju Konvencije o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom, *Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 7/2002 i *Službeni list SCG – Međunarodni ugovori*, br. 18/2005

- Zakon o sprečavanju pranja novca, *Službeni glasnik RS*, br. 107/2005
- Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela – ZOPL, *Službeni glasnik RS*, br. 97/2008
- Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma, *Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori*, br. 19/2009
- Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika – ZID KZ iz 2009. godine, *Službeni glasnik RS*, br. 72/2009
- Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela – ZOIPKD, *Službeni glasnik RS*, br. 32/2013
- Zakonika o krivičnom postupku – ZKP, *Službeni glasnik RS*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014
- Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014
- Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma – ZSPNFT, *Službeni glasnik RS*, br. 20/2009, 72/2009, 91/2010 i 139/2014

MEĐUNARODNI IZVORI PRAVA

- Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*, Strasbourg, 8.XI. 1990
- United Nations Convention Against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto*, Palermo, 12–15.XII.2000
- Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism*, Warsaw, 16.V.2005

Korišćena sudska praksa

- Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, Kž1 4118/2013 od 30. septembra 2013. godine
- Rešenje Apelacionog suda u Kragujevcu, Kž1 1825/2014 od 17. marta 2015. godine

Miroslav Đorđević

Doctoral candidate, University of Belgrade Faculty of Law

MONEY LAUNDERING IN SERBIAN CRIMINAL LAW

SUMMARY

The topic of this work is considering a criminal offence of money laundering in our criminal legislation. The special focus is directed at the legal concept of the criminal offence of money laundering and the consistency of given solutions in the determined concept framework. Certain amount of attention is also paid to the previous form of this criminal offence in our legislation, having in mind that this topic is rarely to be found in professional literature in Serbia. Next, the criminal offence of money laundering is presented in detail as currently prescribed in the article 231 of Serbian Criminal Code,

with taking into consideration various apprehensions and interpretations of its respective segments. Special attention is paid to the issue of concurrence of criminal offences of money laundering and the predicate offence, and it also deals with the issue of sentencing perpetrator out of negligence. Some proposals *de lege ferenda* enhancing the incrimination and more efficient practice are given here.

Key words: money laundering, predicate criminal offence, concurrence of offences, perpetrator out of negligence.